

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ТА ПЕРЕРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

У статті розглянуто сучасний стан харчової та переробної промисловості. Виявлено пріоритетні перспективи для розвитку підприємств даних галузей. Досліджено проблеми, які притаманні підприємствам харчової та переробної промисловостей. Надано рекомендації щодо поліпшення стану справ у харчовій промисловості.

The current state of food and processing industry is discussed in the article. The priority prospects of enterprises of these branches are determined. Problems of enterprises of food and processing industry are recognized. Recommendations concerning improvements in the food industry are provided.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Виробництво харчових продуктів є однією з найперших умов життя людей і розвитку суспільства, одним з основних показників його економічного стану.

Харчова індустрія є і залишається в подальшому стратегічно важливою галуззю народного господарства, від якої залежить добробут людей.

До складу харчової промисловості України входять харчосмакова, м'ясна, молочна, рибна промисловість. Самостійну групу галузей становить борошномельно-круп'яна та комбікормова промисловість.

Харчосмакова промисловість об'єднує групу спеціалізованих підгалузей з виробництва продовольчих товарів переважно із сировини рослинного походження. Це – цукрова, олійно-жирова, хлібопекарна, виноробна, спиртова, лікєро-горільчана, пивобезалкогольна, кондитерська, макаронна, плодоовочева, дріжджова, крохмалепаточкова, соляна, парфумерно-косметична, тютюнова, чайна, харчоконцентратна підгалузі та деякі інші виробництва.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Дослідження щодо розвитку підприємств харчової та переробної промисловості проводяться багатьма вітчизняними та зарубіжними авторами.

Теоретичні та практичні засади розвитку підприємств харчової та переробної промисловості розглянуто у працях Н. П. Олександрова, А. І. Барбашіна, В. Д. Гончарова, Д. Васильєва, В. Лошакова, П. Т. Саблука та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Порівняння наявних виробничих потужностей з обсягами виробництва продукції показує, що підприємства працюють зі значним незавантаженням і мають реальну можливість при зростанні попиту на внутрішньому і зовнішньому ринках значно збільшити випуск продукції.

До невирішених проблем відноситься наявність недостатньої уваги до розвитку галузевої науки, також відбувається вимивання кадрового потенціалу промисловості та ряд інших проблем.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сучасного стану та виявлення перспектив розвитку підприємств харчової промисловості, а також переробної галузі промисловості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питома вага харчової і переробної промисловості в загальному обсязі реалізованої продукції в Україні за 2010 рік становить 16,7%. По цьому показнику галузь займає друге місце після металургії та оброблення металу, що є потужним бюджетоформуючим джерелом.

За оперативними даними Держкомстату [1] індекс промислової продукції виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів в Україні за січень-грудень 2010 року, порівнянно з відповідним періодом 2009 року, склав 103,2%:

- за січень 2010 року цей показник становив 99,2%;
- за січень-лютий – 99,5%;
- за січень-березень – 101,4%;
- за січень-квітень – 101,6%;
- за січень-травень – 101,2%;
- за січень-червень – 101,2%;
- за січень-липень – 101,8%;
- за січень-серпень – 102,8%;
- за січень-вересень – 103,1%;
- за січень-жовтень – 102,6%;
- за січень-листопад – 103,2%.

За січень-грудень 2010 року, збільшено, в порівнянні з відповідним періодом 2009 року, виробництво таких видів харчової продукції:

- цукру білого кристалічного бурякового – на 21,5% (вироблено 1545 тис. тонн);
- олії соняшникової нерафінованої – на 8% (вироблено 2946 тис. тонн);
- маргарину і продуктів аналогічних – на 2,9% (вироблено 360,5 тис. тонн);
- горілки, інших міцних спиртових напоїв – на 0,2% (вироблено 42,4 млн. дал);
- пива солодового – на 3,2% (вироблено 310 млн. дал);
- солоду – на 11,1% (вироблено 413,5 тис. тонн);
- напоїв безалкогольних – на 0,6% (вироблено 146,2 млн. дал);
- вод натуральних мінеральних газованих та негазованих – на 9,8% (вироблено 134,6 млн. дал);
- шоколаду та інших продуктів харчових готових з вмістом какао, в брикетах, пластинах чи плитках – на 6,2% (вироблено 349 тис. тонн);
- виробів макаронних без начинки – на 2,6% (вироблено 104,4 тис. тонн);
- свинини свіжої (парної) чи охолодженої – на 30,2 % (вироблено 142 тис. тонн);
- м'яса і субпродуктів харчових свійської птиці, свіжих чи охолоджених та морожених – на 5% (вироблено 754,8 тис. тонн);
- виробів ковбасних – на 2,8% (вироблено 270 тис. тонн);
- соків фруктових та овочевих, нектарів – на 3% (вироблено 741 тис. тонн);
- молока обробленого рідкого – на 6,8% (вироблено 812 тис. тонн);
- масла вершкового – на 5,7% (вироблено 79,2 тис. тонн).

Проте по окремих видах продукції має місце спад виробництва. Так, в Україні вироблено менше, ніж у 2009 році таких видів продукції:

- виробів хлібобулочних – на 1,6% (вироблено 1725 тис. тонн);
- спирту етилового неденатурованого – на 7,9% (вироблено 24,6 млн. дал);
- кондитерських виробів з цукру – на 5,6% (вироблено 249,2 тис. тонн);
- сигарет, які містять тютюн, або сумішей тютюну з заміниками тютюну – на 11 % (вироблено 101,9 млрд. шт);
- дитячого харчування – на 45,5% (вироблено 5,8 тис. тонн);
- борошна – на 5,3% (вироблено 2353,7 тис. тонн);
- круп – на 16,6% (вироблено 298,9 тис. тонн);
- яловичини і телятини, свіжих (парних) чи охолоджених – на 9,5% (вироблено 73,9 тис. тонн);
- спредів та сумішей жирових – на 15,9% (вироблено 60,7 тис. тонн);
- сиру свіжого неферментованого та сиру кисломолочного – на 7,1% (вироблено 77,8 тис. тонн);

- сирів жирних – на 6,3% (вироблено 213 тис. тонн);
- продуктів кисломолочних – на 2,6% (вироблено 477 тис. тонн).

За січень-грудень 2010 року збільшення темпів приросту обсягів виробництва досягли: Черкаська (23,1%), Волинська (22,7%), Одеська (14,7%), Миколаївська (14,4%), м. Севастополь (12,3%), Львівська (10,5%), Донецька (9,2%), Кіровоградська (8,2%), Івано-Франківська (6,3%), Тернопільська (6,3%), Київська (6,2%), Вінницька (3,7%), Полтавська (3,3%), Хмельницька (2,7%), Чернігівська (2,6%), Рівненська (1,4%) та Житомирська (0,6%) області.

Інші регіони демонструють зниження темпів росту виробництва харчової продукції. Падіння відбулося в Луганській (-16,9%), Закарпатській (-16,6%), Харківській (-6,5%), Сумській (-2,8%), м. Києві (-2,6%), Чернівецькій (-2,5%), Дніпропетровській (-2,1%), Херсонській (-1,3%), АР Крим (0,3%) та Запорізькій (-0,3%) областях.

За оперативними даними Держкомстату у січні-грудні 2010 року реалізовано продукції виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (у відпускних цінах без ПДВ і акцизу) на суму 148767,6 млн. грн.

Питома вага реалізованої продукції виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів в загальному обсязі реалізованої промислової продукції в Україні за січень-грудень 2010 року склала 16,7%.

У структурі обсягів реалізованої промислової продукції виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів за січень-грудень 2010 року найбільша частка припадає на: виробництво напоїв (20,5%), молочної продукції (15,1%), м'ясної продукції (13,9%), олії та тваринних жирів (8,9%), тютюнових виробів (6,9%), хліба і хлібобулочних виробів (5,1%), какао, шоколаду та цукристих кондитерських виробів (4,5%), перероблення і консервування овочів та фруктів (4,45%).

Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування підприємств у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів за результатами січня-грудня 2010 року (без малих підприємств) склав 5211 млн. грн. Серед підприємств харчової промисловості 62,6% – одержали прибуток (9589,9 млн. грн.), 37,4% підприємств одержали збиток (4378,9 млн. грн.).

До Зведеного бюджету станом на 01.01.2011 р. від підприємств харчової промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів надійшло 30007,8 млн. грн. (на 39,3% більше, ніж було сплачено у січні-грудні 2009 року), видобування солі – 102,6 млн. грн. (на 8,5% більше, ніж було сплачено у січні-грудні 2009 року). До Державного бюджету від підприємств харчової промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів надійшло 27455,8 млн. грн., що на 40,3 % більше, ніж було сплачено на 1 січня 2010 року [2].

В структурі надходжень від сплати податків до Зведеного бюджету в харчовій промисловості та переробленні сільськогосподарських продуктів станом на 01.01.2011 р. провідне місце займала сплата акцизного збору, яка становила 64,5% від суми всіх надходжень.

За січень-грудень 2010 року надходження від акцизного збору до Зведеного бюджету від реалізації спирту етилового, лікерогорілчаних, виноробних, тютюнових виробів і пива становили 19370 млн. грн., що на 36,7 % більше, ніж за 2009 рік.

Індекс споживчих цін в цілому по Україні у грудні 2010 року становив 100,8% (до листопада 2010 р.) та 109,1% (до грудня 2009 р.), в тому числі по продуктах харчування та безалкогольних напоях – 101,0% (до листопада 2010 р.) та 110,6% (до грудня 2009 р.) [3].

У грудні 2010 року зросли ціни на: яйця – на 4,3%, овочі – на 3,8%, олію – на 3,1%, цукор – на 2,9%, молоко – на 1,8%, фрукти – на 1,2%, алкогольні напої та тютюнові вироби – на 0,8%, макаронні вироби – на 0,8%, хліб та хлібопродукти – на 0,7%, риба та продукти з риби – на 0,5%, м'ясо та м'ясопродукти – на 0,3%, безалкогольні напої – на 0,3%, сир і м'який сир (творог) – на 0,2%.

З початку 2010 року подорожчали:

- сир і м'який сир (творог) (на 25,8%);
- масло (на 23,7%);
- овочі (на 20,9%);
- цукор (на 20,3%);
- молоко (на 20%);
- хліб і хлібопродукти (на 16,5%);
- олія (на 15,5%);
- макаронні вироби (на 11%);
- фрукти (на 9,3%);
- безалкогольні напої (на 5,7%);
- риба та продукти з риби (на 4,2%);
- м'ясо та м'ясопродукти (на 4,1%).

Водночас подешевшали яйця (на 13,7%).

Індекс споживчих цін в цілому по Україні у березні 2011 року становив 103,3% (до грудня 2010 р.) та 101,4% (до лютого 2011 р.), в тому числі по продуктах харчування та безалкогольних напоях – 103,4% (до грудня 2010 р.) та 101,8% (до лютого 2011 р.).

У березні поточного року зросли ціни на:

- овочі – на 9,5%;
- фрукти – на 4,6%;
- хліб та хлібопродукти – на 2,7%;
- макаронні вироби – на 2,1%;
- рибу та продукти з риби – на 1,5%;
- безалкогольні напої – на 1,2%;
- алкогольні напої та тютюнові вироби – на 0,9%;
- цукор – на 0,9%;
- м'ясо та м'ясопродукти – на 0,6%;
- олію – на 0,2%.

Водночас подешевшали: молоко – на 2,4%, яйця – на 1,2%, масло – на 0,8%, сир і м'який сир (творог) – на 0,7%.

Порівняно з груднем 2010 року подорожчали: овочі (на 22,7%), фрукти (на 11,2%), олія (на 6,9%), хліб і хлібопродукти (на 6,4%), цукор (на 4,3%), макаронні вироби (на 3,4%), риба та продукти з риби (на 3%), алкогольні напої та тютюнові вироби, безалкогольні напої (на 2,3%).

Водночас подешевшали яйця (на 15,9%), молоко (на 2,5%), м'ясо та м'ясопродукти (на 1,8%), сир і м'який сир (творог) (на 1,4%), масло (на 1,1%).

Індекс цін виробників харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів у грудні 2010 року (до попереднього місяця) становив 101,5 відсотка. У виробництві цукру ціни виробників зросли на 2,6 відсотка, м'яса та м'ясних продуктів – на 1,6 відсотка, хліба та хлібобулочних виробів – на 0,8 відсотка, напоїв – на 0,7 відсотка. У виробництві молочних продуктів та морозива ціни виробників знизились на 0,6 відсотка.

Зовнішньоторговельний обіг основних видів продукції харчової та переробної промисловості за січень-грудень 2010 року склав 9968,7 млн. дол. США, що порівняно з відповідним періодом минулого року більше на 2002,1 млн. дол. США або на 25,1%. Зовнішньоторговельне сальдо позитивне і дорівнює 2153,1 млн. дол. США, або 185,4%, порівняно з таким же періодом минулого року.

За цей період експортовано продукції харчової та переробної промисловості на суму 6060,9 млн. дол. США, що порівняно з минулим роком більше на 1496,9 млн. дол. США або на 32,8%.

З початку року імпортовано основних видів продукції харчової та переробної промисловості на суму 3907,8 млн. дол. США. Порівняно з відповідним періодом минулого

року їх імпорт збільшився на 14,8% або на 505,2 млн. дол. США.

Підвищення конкурентоспроможності продукції, тобто досягнення високої якості її за вимогами світових стандартів при відносно низькій ціні, можливе лише через впровадження сучасних, новітніх технологій та обладнання, ефективних методів організації праці та управління шляхом інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва [4, с.134-180; 5, с.340-408]. Це, у свою чергу, потребує державної підтримки через прийняття відповідних законодавчих і нормативних документів, якими повинно бути передбачено стимулювання інноваційних процесів та створення сприятливих умов як для вітчизняних, так і для зарубіжних інвестицій.

Нині існують труднощі та певні перешкоди, які не дають можливості забезпечити проведення робіт по підвищенню конкурентоспроможності харчової продукції в повній відповідності до світових вимог.

До цього часу МОЗ не переглянуто всі медико-біологічні вимоги і санітарні норми якості продовольчої сировини і харчових продуктів, які затверджено в 1989 році ще в колишньому СРСР. Так, вони настільки застаріли, що, навіть, приблизно не відповідають світовим вимогам як по кількості показників, так і по їхнім значенням. Протягом багатьох років не знаходить підтримки ініціатива щодо реалізації державної програми по розробці методик вимірювання показників безпечності сировини, продукції та харчових добавок безпосередньо на всіх рівнях.

В Україні неврегульовано законодавчу та нормативно-правову базу щодо використання та поширення генетично-модифікованих організмів. Контроль продовольчої сировини на вміст ГМО лабораторії підприємств виконати не в змозі через відсутність методик та необхідного обладнання.

Останнім часом ситуація на світових ринках продовольства суттєво ускладнилася внаслідок зменшення обсягів виробництва сільськогосподарської сировини на продовольчі цілі, що призвело до зменшення обсягів виробництва готової продукції та суттєвого зростання цін на неї.

Висновки і перспективи подальших розробок. Зважаючи на значний потенціал агропромислового комплексу, Україна при відповідній державній підтримці може зайняти одне з провідних позицій на світовому ринку продовольства.

Разом з тим, у харчовій промисловості є багато складних проблем, що мають тенденцію до посилення, оскільки потребують удосконалення системи контролю за якістю і безпекою харчових продуктів (з урахуванням прогресивного досвіду ЄС) та постійного моніторингу ситуації на ринку продовольства, що не дозволяє ефективно забезпечувати збут харчової продукції, як на внутрішньому, так і на ринках інших країн.

Однією з причин такого стану справ у харчовій промисловості є відсутність уповноваженого центрального органу виконавчої влади, який би сконцентрував свою діяльність на вирішенні проблем стабільного продовольчого забезпечення населення України та підвищенні конкурентоспроможності вітчизняних харчових продуктів. Доцільним є зосередження на утворенні державного комітету харчової промисловості України.

Список використаної літератури

1. Державна служба статистики України: статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin>.
3. Індеси споживчих цін за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://triola.com.ua/Index2010.html>.
4. Волков О. І. Економіка і організація інноваційної діяльності: [підручник] / О. І. Волков, М. П. Денисенко, А. П. Гречан. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 662 с.
5. Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент: [навч. посіб.] / Н. В. Краснокутська. – К.: КНЕУ, 2003. – 504 с.

Прийнято до друку 09.03.2011